

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

י"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תש"ע

פרשת כי תישא

שהיא "סוגה בשושנים", רצה לומר, הוא אוכל על פי סג וגדר אשר גבלו ראשונים שנמשלו לשושנים, ששונים הלכות הלכות עולם, לכן נקט הפטן מוסיף על הראש שהזכיר כאן.

ובדרך זה נמשלו ישראל לפוכבים, שנאמר בהם "המוציא במספר צבאם" (ישעיה מ, כו), כי מספר ההוא ודאי הוא בעבור מעלתם, כי בלי ספק שהקב"ה יודע מספרם, כן מספר בני ישראל אחר מעשה העגל דומה למה שנאמר אחר חטא של ראובן "ויהיו בני יעקב שנים עשר" (בראשית לה, כג). כן הודיע לנו כאן שלא נמאסו בעבור מעשה העגל, אלא כלם במעלות המספר, המורה שכל איש מישראל משגח בהשגחה פרטית. אמנם המספר הנאמר בפרשת במדבר היה לפי שבא להשרות שכירתו בתוך כל שבט ושבט, כי דבר זה צריך מספר, כי אין הקב"ה משרה שכירתו על פחות מן עשרים ושנים אלה (יבמות סד), כמו שיתבאר במקומו בעזרת ה'. ומספר של ערכות מאב היה בעבור חלקת הארץ, שנאמר בו "לרב תרבוי" וגו' (במדבר לג, נד).

[יא] וידבר ה' וגו' כי תשא את ראש בני ישראל. בכל מקום הזכיר נשיאת ראש אצל המספר, לפי שעל ידי המספר ישראל מנשאים ביותר שאת על כל האמות. כי כל מספר מורה על המעלה הפרטית שיש לכל איש ואיש, כי כל דבר שאינו חשוב - כמו הקש והתבן - אין לו מספר, אבל ישראל נמשלו לחטין, שנאמר: "בטנג ערמת חטים" (שיר השירים ז, ג), כי כל ערמה בפני עצמה דבר חשוב, שבעל השדה מונה אותה לומר כן וכך ערמות יש לי, כן בטנג של כל אחד ואחד דבר חשוב. ונקט הפטן, שלא תאמר דוקא מצד הראש יש הבדל בין ישראל לעמים, כי שם ה' נקרא על ראש ישראל דוקא, אבל מצד הפטן כלם שוים, כי כלם משתמשים בצרכי הגוף בשנה, אלא אפלו בבטנם יש צד קדושה, כי אינן אוכלים כי אם על פי התורה, כמו שקתוב: "כי נעים כי תשמרם בבטנג" (משלי כב, יח), וכתוב: "ותורתך בתוך מעי" (תהלים מ, ט). והיה זה, כדי שלא יאמרו שישאלו אין להם יתרון כי אם מצד הראש אשר בו משכן התקמה, כי רק עם חכם ונבון הגוי הזה (דברים ד, ו), אבל מצד השתמשות בעניני הגוף ההולכים דרך הפטן הרי הם כשאר כל העמים, אלא אפלו בטנם בערמת חטים, לפי

א. כלי יקר.
פרק ל' פסוק יא:

אלו

1. איך מסביר פרשנו את הקשר בין ספירה לבין חגיגות?
2. למה ישראל נמשלו לחיטים?
3. פרשנו מדעים את חגיגות המש דוקא עם הטמן ולא עם הראש, הסבר ונמק.
4. איך צנין הכוכבים שייך לכאן?
5. איך ולמה נספרים כאן בני ישראל ומה הרציון מכך?

יא-יב הנה מפני זה כלו אמר יתברך למשה: "כי תשא". רוצה לומר: אתה תצטרך אל כסף הרבה לצקת את ארני הקדש ולדברים אחרים. הנה איעצך עצה נאותה לאסוף כסף הרבה. והוא, כי לפי שאתה חפץ למנות את העם ולדעת מנינם. והיה המנין באנשים לגלגלותם - סכנה, מפני העין הרע השולט במנין הרב והמופלג. לכן תצוה, שכל איש שימנה, יתן כפר נפשו לה'. ולא היה זה על צד התחבולה למנות את השקלים, כדברי רש"י², אלא בדרך צדקה, שבהיותך מונה אותם יתן כל אחד כופר נפשו לה', כדי שיגן בעדם ויצילם מהמות והעין הרע השולט במנין. ולא יהיה לפי זה אמרו: "כי תשא" - כאשר תשא, כמו שפירושו המפרשים^{3א}. אבל מלת "כי" בכאן תשמע בלשון הַסְפָּה^{3ב}, יאמר: כעבור שאתה תשא את ראש בני ישראל במנינם. ואמר לשון "תשא", שהנמנים מגביהים ראשיהם בעת המנין^{3ג}, וגם המונה מרים הפרטים ומעלה אותם אל כלל אחד עליון^{3ד}. צוה⁹, שאותם אשר תמנה יתנו כפר נפשם לה' בפקוד אותם, רוצה לומר: בהיותם נמנים ופקודיהם בראשיהם וגלגלותם. ולא יהיה אז בהם נגף בפקוד אותם, כלומר: אף על פי שיפקדו אותם לא יבוא הנגף וצדקה תציל ממות (משלי י, ב). ובאמרו שתי פעמים: "בפקוד אותם", מורה שהנמנים יהיו לגלגלותם.

והצדקה הזאת שיעשו יהיה רבר מועט, "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל". ג-ד כי בעבור שלא היה ביניהם כסף אחר, אלא המטבע שהיה שקל אחד, צוה שיתנו מחציתו. ולפי שיהיו¹⁰ מבקעים אותו לתת חציו, אמר (לקמן לח, כו): "בקע לגלגולת", כי היה הבקע הוא החצי השקל שיבקעו ויחתכו בשנים¹⁰. ואותו המחצית יהיה "תרומת יי'", שירימו אותו לשם ה'י¹¹. וביאר, שלא יתחייבו בזה לא הזקנים ולא הטף, אלא כל איש ישראל מכן עשרים שנה ומעלה הראוי לצאת לצבא המלחמה, כי הוא יתן את תרומת ה'. וקרא את השקלים - כפר נפשם, לפי שהוא תרומת בעליו, להסיר ולקנח מעליו נזקו הראוי לבא עליו מהמנין. ולזה נקרא ממון האיש שישלם בעבור חטאו - כפר, או - כפרה, כמו שאמר (שמות כא, ל): "אם כופר יושת עליו"¹². ו"נפשו" הנזכר כאן הוא עצמו וגופו, וכן: "את נפש בעליו יקח" (משלי א, יט), "נפש תחת נפש" (שמות כא, כג).

הנה התבאר מזה, שלא היה זה מצוה לרורות, שיהיה המנין תמיד על ידי שקלים. ולכן לא נמנתה המצוה הזאת במנין המצות, לא 'עשה' ולא 'לא תעשה'. ולכך נמנו ישראל במדבר סיני ובערבות מואב מבלי שקלים לגלגלותם, וכן נמנו הלויים כל הפעמים שנמנו. לפי שהיו השקלים הנזכרים כאן כפרשה בדרך צדקה, והמנין הנעשה במצות גבוה לא ידע דבר רע, ולא הצטרך לשקלים הנזכרים. והותרה בזה השאלה הראשונה.

מלות

1. **אמה סכרו צ"י כסף דוקא?**
2. **אמה לא סכרו לפי אולפאות?**
3. **איך הוא מכרש את האמה: "כ"ו" ואמה זה חסו לפי?**
4. **אמה דוקא מחצית השקל?**
5. **אמה לקניס וילדים לא ניאנו?**
6. **איך כרשנונו מספיר כי לא היתה לו מצוה לצדקות ואינה מסקנא מצוית היה לדבר?**

* * *

ג. התורה והמצוה - המלבי"ם

פרק ל' פסוק יב:

ודעתו שבמדבר סיני וערבות מואב שהיה המנין ע"י צווי ה' לא נתנו שקלים אף שנמנו לגלגלות כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, ובמנין זה לא נצטוה משה רק שנתן לו ה' רשות, כי משה רצה למנותם מעצמו באשר היו מוכנים לכנס לארץ ולהלחם באויביהם ורצה לדעת מספר אנשי המלחמה בשהיה שר צבא ישראל, וא"ל ה' שיתנו שקלים להסיר הנגף, והיה זה עצה כדי שימצא לו כסף שלא התנדבו כסף נדבה כי היו צדיכים להכסף להוצאותם, עיי"ש בארך. ומבלי אאריך להשיב על דבריו אומר, שלדעתי גם מנין שבמדבר ובערבות מואב הגם שהיה לגלגולת נתנו גם שקלים, וכן היה במנין הזה שנמנו לגלגלות ונתנו שקלים להסיר הנגף, ובאור הענין לפי דעתי שאז שהיה שולט

(יב) כי תשא, רש"י ז"ל פי' כשתרצה להצט כסום מנינם כמה הם אל תמנם לגלגלות אלא יתנו כאתד מחצית השקל ותדע מנינם ולא יהיה בהם נגף, שהמנין שולט בו עיין הרע והדבר בא עליהם כמו שהיה בימי דוד, ולפי"ז דעתו שלא נמנו אז ע"י גלגלות רק ע"י שקלים, והיה מצוה לדורות שלא ימנו רק ע"י שקלים, שכן עמ"ש בפרשת במדבר לגלגלותם פרש"י ע"י שקלים, והשקלים היה תחבולה להסיר הנגף, והרי"א הרבה להשיב עליו, דהא אמר כל העובר על הפקודים שזה הלשון על המנין לגלגלות כמו (ויקרא כז) כל אשר יעבור תחת השבט, (ידמיה לג) עוד תעבדנה הצאן ע"י מונה, ובמנין של במדבר סיני וערבות מואב פירש שהיה המנין לגלגלותם, ועוד כמה קושיות,

כי תישא

אמנם מ"ש שיתנו מחצית השקל דוקא והעשיר לא ירבה והדל לא ימעט יש בו כונה אחרת, כי כבר בארתי בפ"י שמואל ב' (ס"ו כ"א) שמה שהמנין מזיק אל הנגף יש בו ג' טעמים: א) מצד עה"ר כמש"ש טעמו, ב) מצד שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין, וכשיספור אותם תסולק הברכה, וגם זה בארתי שם היטב בטעמו, ולשני טעמים האלה היה מועיל כופר נפש להסיר הרע הנצמח בסבת הנגף, ועוד כתבתי שם טעם ג) כי כל עוד שהעם מתאחדים והם כלם כאיש אחד זכות הרבים גדול מאד, אבל כשמונים אותם שאז מפרידים כל איש בפ"ע ויחופשו מעשיהם ואז ישלט בהם נגף, ולתקן זה צוה שכל אחד יתן מחצית השקל, שזה מורה על אגודתם שכל יחיד הוא רק מחצית ולא דבר שלם וצריך שיצטרף אחר עמו עד יעשה כדבר שלם, למשל העשיר והעני, העשיר מוסיף להשפיע צדקה אל העני, זה נותן וזה מקבל, ובה יתקיימו שניהם ויהיו כאיש אחד, ובלשון זה כ"א הוא רק מחצית השקל ואינו איש שלם, וזה מורה על חבור הכלל והצטרפם, באופן שלא יתפרדו ע"י המנין רק יתאחדו: אמנם מצוה זו נשארה קבועה לדורות שמצוה על כ"א ליתן חצי שקל בכל שנה.

בהם הנגף ממעשה העגל ומשה היה חושק למנאם לדעת כמה נפלו מהם והתירא שהמנין יזיק להנגף, והיה בדעתו למנאם ע"י בזק כמו שעשה שאול שמנאם בבזק ובטלאים כדי שלא ימנם לגלגלות, א"ל ה' כי תשא את ראש בני ישראל תמנה לגלגלות דקא, לא ע"י בזק ולא ע"י מנין שקלים רק הם עצמם כמ"ש כל העלבר על הפקדים, רק שיתנו השקלים להיות כופר נפש ועי"כ לא יהיה בהם נגף ע"י הפקידה, וגם הבטיחו שע"כ גם הנגף שהוא עדיין בהם

מן חטא העגל יפסק מעתה, שעז"א ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם שע"י הפקידה לגלגלות יוסר הנגף כי השקלים הם כופר נפשם, וכדרך הרפואות הבאים מאת ה' שהם הפך הטבע כמו שרפא מי מרה בעץ מר, ונשיכת השרפים בנחש הנחשת, וכמ"ש במדרש בוי"ד מכה באיזמל ומרפא ברטיה אבל הקב"ה במה שהוא מכה בה מרפא [ומה שאמר בלשון כי תשא שמורה על הרשות אם תרצה לישא (כמ"ש בהתוה"מ ויקרא ס"ו י"ב שמלת כי מורה על הרשות) ולא אמר בלשון צווי כי זה נאמר קודם חטא העגל, וזויה רק הודעה על העתיד באם תצטרך לכך אם יחטאו] וכן המנין שבערבות מואב שהיה אחרי המגפה צוה ה' למנותם לגלגלות ומסתמא נתנו שקלים כמו שנצטוה משה ע"ז כאן שהוא לדורות, והיה המנין רפואה אל הנגף.

אלות

1. כרשננו מסביר את רש"י, מהי דעתו?
2. כרשננו מביא את דעת האברבנאל - החולק על רש"י, התוכל להסביר מה בדיוק דעתו על האברבנאל?
3. מהי דעת כרשננו בצנין לה?
4. מהו "מנין צ"י פק"י"?
5. איך הוא מסביר את שיטתו כי נאנו צ"י אולאולות, אך ככל זאת נתנו שקלים?
6. לשם מה היה צריך שקלים?
7. איך צ"י הסקידה צ"י אולאולות יוסר הנגף?
8. מה הן הדולמאות לשמה לו שהוא מוכיח?
9. מה הם שלוש הטעמים שבצורת המנין מליק?
10. למה "מחצית השקל" ולא שקלים שלמים?
11. איך המצוה לדורות ולאמה?

* * *

ד. רמב"ן.

פרק לד' פסוק ג': לד. (ג) ואיש לא יעלה עמוך. שלא יעלו עמך כלל זקני ישראל כאשר עשו בלוחות הראשונות. וגם איש אל ירא בכל ההר, גם בתחתית ההר מקום מעמד ישראל בראשונה. גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא. מנגד, כי בראשונות לא הוזהרו רק שלא תגע בו יד אם בהמה אם איש⁷⁶, והנה עדיין היו עומדים באזהרה ההיא, כי הכבוד היה תמיד בהר עד שנתנו הלוחות האחרונות⁷⁷. אבל עתה התמיר בשעת מתן הלוחות האלו * יותר ממעמד הראשון. והטעם בכל זה, כי בראשונות היה המעמד בעבור כל ישראל, וזה למשה בלבד בזכותו ובתפלתו, וגדול יהיה הכבוד הנגלה על ההר האחרון מן הראשון⁷⁸:

אלות

1. בצטט מה הקושי האפשרי עליו רוצה כרשננו להשיב?
2. לאור דבריו, מה בדיוק היו ההבדלים בין מצמד הלוחות הראשונים לאחרונים?
3. מה הרציון שצדקה היה כבוד האחרונים מן הראשונים?
4. איך זה קשור למצמדו של משה רבינו?

* * *